

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ФАНЛАР АКАДЕМИЯСИ
ЎЗБЕК ТИЛИ, АДАБИЁТИ ВА ФОЛЬКЛОРИ ИНСТИТУТИ
АЛИШЕР НАВОИЙ НОМИДАГИ ДАВЛАТ АДАБИЁТ МУЗЕЙИ**

**АКАДЕМИК
НАИМ ФОТИҲОВИЧ КАРИМОВНИНГ
90 ЙИЛЛИГИГА БАҒИШЛАНГАН**

ЎЗБЕК АДАБИЁТШУНОСЛИГИНИНГ ДОЛЗАРЪ МАСАЛАЛАРИ

**мавзусидаги халқаро илмий-амалий анжуман
МАТЕРИАЛЛАРИ**

Тошкент
“FIRDAVS-SHOH”
2022

УЎК 821.512.133.08-03
КБК 84 (5У)

“Ўзбек адабиётшунослигининг долзарб масалалари” мавзусидаги халқаро илмий-амалий анжуман материаллари. [Матн]. – Тошкент: “Firdavs-shoh” нашриёти, 2022 й., – 568 б.

Ушбу тўпламга Ўзбекистон Республикаси Фанлар академияси академиги, Ўзбекистон Республикаси фан арбоби, Давлат мукофоти соҳиби Наим Фотиҳович Каримовнинг 90 йиллик юбилейига бағишлаб Ўзбекистон Республикаси Фанлар академияси Ўзбек тили, адабиёти ва фольклори институти ҳамда Алишер Навоий номидаги давлат Адабиёт музейи ҳамкорликда ўтказилган “ЎЗБЕК АДАБИЁТ-ШУНОСЛИГИНИНГ ДОЛЗАРБ МАСАЛАЛАРИ” мавзусидаги халқаро илмий-амалий анжуман материаллари киритилган.

Тўплам икки бўлимдан иборат. Биринчи бўлимдан Наим Каримов ҳаёти ва ижодий фаолиятига бағишланган мақолалар ўрин олган. Иккинчи бўлимга эса адабиётшунослигимиздаги турли мавзулар тадқиқига бағишланган мақолалар киритилган.

Масъул муҳаррирлар
Низомиддин МАҲМУДОВ,
Жаббор ЭШОНҚУЛОВ

Таҳрир ҳайъати
Улуғбек ҲАМДАМОВ,
Сувон МЕЛИЕВ,
Мақсуд АСАДОВ,
Раҳматулла БАРАКАЕВ,
Санобар ТЎЛАГАНОВА,
Марҳабо ҚЎЧҚОРОВА,
Манзура ОТАЖОНОВА,
Шаҳноза НАЗАРОВА

Тўплаб нашрга тайёрловчи
Анвар АЛЛАМБЕРГЕНОВ

Такризчилар
Ҳамидулла БОЛТАБОЕВ,
Филология фанлари доктори, профессор;
Баҳодир КАРИМОВ,
Филология фанлари доктори, профессор.

ISBN 978 9943 8752-6-5

© Ж.А. Баҳадиров, 2022
© “Firdavs-shoh” нашриёти, 2022

МУНДАРИЖА

1. Иброҳим Ғафуров. Хар қанча фахрлансам, арзийди.....	8
2. Хуршид Дўстмуҳаммад. Адабиётимизнинг “Олтин даври”: тадқиқот давом этади.....	10
3. Шухрат Ризаев. Адабиётшунослигимиз дарғаси.....	17
4. Йўлдош Солижонов. Кенг қамровли олим	19
5. Almaz Ülvi Binnatova. Naim Kərimov ömürlündə kamilliyə gedən yolun naxışları	22
6. Ҳамидулла Болтабоев. Олимлик қисмати.....	25
7. Жаббор Эшонқулов. Бир асрлик бадий тафаккур қомуси	29
8. Эркин Аъзам. Келажак одами.....	34
9. Улуғбек Ҳамдам. Адабиётни қисмат билган олим.....	35
10. Акбар Сабирдинов. Юртнинг ардоқли олими.....	41
11. Сувон Мели. Патриарх	47
12. Баҳодир Каримов. Шахсиятлар сабоғи.....	56
13. Нурбой Жабборов. Илм заҳматидан топилган шараф.....	61
14. Қурдош Қахрамонов. Ўтиш даври жараёни ва мунаққид ёндашуви	64
15. Шомирза Турдимов. Наим Каримов – ҳайрат фарзанди	68
16. Исломжон Ёқубов. Ёндашувлар синтези ва поэтик ифода ракурслари.....	70
17. Шоира Аҳмедова. Наим Каримов Ойбек ижодининг тарғиботчиси сифатида.....	82
18. Абдуҳамид Холмуродов. Нуктадон танқидчи, заҳматқаш олим.....	89
19. Санобар Тўлаганова. “Камол”ни касб этган олим.....	94
20. Марҳабо Қўчқорова. Титан олим.....	97
21. Пошшажон Кенжаева. Ўзбек адабиётига бахшида умр	102
22. Лайло Шарипова. Олимларнинг устози	104
23. Мақсуд Асадов. Ҳаёт ва ижод йўли.....	106
24. Абдулла Улуғов. Замонлар саҳнини ёритган нур.....	109
25. Обиджон Каримов. Адабиётшунослик илмининг забардаст олими	116
26. Шахло Ҳожиева. Наим Каримов – Чўлпоншунос	119
27. Меҳрибон Ёдгорова. “Усмон Носир” маърифий-биографик романи тўғрисида	124
28. Гулбахор Бекташева. Жадид адабиётшунослиги тараққиётида Наим Каримовнинг ўрни	126
29. Зулҳумор Мухторжонова. Ойбекшунос олим фаолиятига бир назар.....	129
30. Nigora Uralova. Qutlug‘ yosh ostonasida (Akademik Naim Karimov bilan suhbat).....	132
31. Турсун Али. Устоз	143

32. Мухтор Худойкулов. Жаидлар матбуотида ҳажвий публицистика	144
33. Дилмурод Куронов. Г.Шенгели – Чўлпон таржимони.....	154
34. Нурбой Жабборов. Беҳбудий ва Туркистонда таълим ислоҳоти.....	158
35. Вели Саваш Йелок. Аҳмед Ҳамди Танпинар ижодига бир назар.....	165
36. Улуғбек Ҳамдамов. Ўлжас Сулаймонов ижодига бир назар.....	171
37. Узоқ Жўракулов. Ростгўй шоир.....	179
38. Қулдош Пардаев. “Ал-ислоҳ” журналида (1915-1918) адабиёт материаллари.....	185
39. Муқаддас Тожибоева. Мўминжон Тошқиннинг “Эски мактаб турмуши ёки толиб” асари хусусида.....	192
40. Санобар Тўлаганова. “Занжирбанд шер”ни юрагига сиғдирган шоира.....	198
41. Мархабо Қўчқорова. “Сенга қайтмоқдаман, шеърят!” ёхуд Қутлибека Раҳимбоева ҳаёти ва ижодига чизгилар.....	206
42. Манзура Отажонова. Мифик сюжет ва роман композицион қурилиши.....	214
43. Умида Расулова. Ҳозирги ўзбек шеъриятидаги поэтик изланишлар	222
44. Nasiba Sabirova. Xorazm dostonchiligi rivojida baxshichilik an’alarining ahamiyati	226
45. Башорат Жамилова. Автобиографик–дилогик қиссаларнинг бадиий-композицион, синкретик хусусиятлари	232
46. Adiba Davlatova, Dilnoza Tadjiboyeva. Abdulla Oripov she’riyatida diniy-axloqiy mezonlar	240
47. Эргаш Очиллов. Ҳассос шоирнинг ҳаяжонли шеърлари.....	236
48. Олим Олтинбек. “Айтилмаган бир сўзим бор бўғзимда...”	247
49. Саъдулла Матякупов. Лирикада бадиий коммуникация омиллари	250
50. Илҳомбек Қурбанбаев. Поэтик нутқда лаконизм воситачилик роли	257
51. Обиджон Каримов, Акрамжон Ҳамдамов. Абдулла Орипов шеъриятида халқ оғзаки ижоди анъаналарининг талқини.....	259
52. Тозагул Матёкубова. Ғафур Ғуломнинг ижодий феномени.....	263
53. Мусо Тожибоев. Бадиий таржимада фразеологик бирликлар ва поэтик реалияларнинг герменевтик имкониятлари.....	268
54. Йўлдош Раҳматов. Халқ кўшиқлари, мақол ва руҳий кечинма.....	275
55. Manzura Pirnazarova, Bekposhsha Ahmedova. G’afur G’ulom hayoti va ijodini o’rganish	279
56. Nasiba Djumaniyazova. Ichdim g’am mayin.....	284

АВТОБИОГРАФИК–ДИЛОГИК ҚИССАЛАРНИНГ БАДИЙ- КОМПОЗИЦИОН, СИНКРЕТИК ХУСУСИЯТЛАРИ

Башорат ЖАМИЛОВА,
филология фанлари доктори

Аннотация: Мақолада автобиографик-дилогик қиссаларнинг жанрий - бадий хусусиятлари, муаллиф образи ва бадий концепция масалалари ҳақида фикр юритилган. Бундай асарларнинг тарихий тадрижий такомилга хос хусусиятлар ойдинлаштирилган.

Калит сўзлар: автобиографизм, концепция, дилогия, қисса, сюжет, персонаж, бадий деталь, кундалик, ёдном, бадиа.

Ҳар бир мамлакатнинг ўлмас қадриятлари, тарихи ва тараққиёти ўша халқнинг етук шахслари, ижодкор ҳамда мутафаккирлар ҳаёти ёрқин кўрсатади. Улар ҳақидаги реалистик бадий ижод намуналари эса дунё халқларига мамлакат, миллат номидан сўзлайди.

Шу сабабли устоз ёзувчиларнинг ўз болаликлари, ёхуд истеъдодли адиблар ҳамда шоирлар сиймосига бағишланган қиссалари адабиётда алоҳида аҳамият касб этади.

Инсон ўз болалик ва ўсмирлигини умри давомида унутолмаслиги оддий ҳақиқат. Бу ёшдаги энг ёрқин хотираларни бир умрга эслаб қолиш учун камида икки жиҳат зарур бўлади: биринчиси – хотира муаллифи ноёб қобилият эгаси бўлиб, болаликданок ҳар бир воқеа деталини аниқ-тиниқ эслай олиши ҳамда буларни ноёб дурдона янглиғ қалбида сақлай билиши; иккинчиси эса муаллифни йиллар давомида безовта қилиб келган ижтимоий –сиёсий, шахсий ҳаётидаги рухий изтироблари, қийинчиликларининг унутилмас сабоқлари.

Ҳақиқатан, ижодкорнинг хотира, кундалик ва ёдномлари бу – оддий қайдлардан иборат эмас. Бунда воқеалар, ҳолатлар гоҳ ёзувчининг олис хотираси янглиғ болаликнинг жўшқин оҳанглирида, гоҳида эса ҳаётнинг аччиқ ҳақиқатлари реалистик баён қилинади. Масалан, М.Горькийнинг “Болалик” қиссаси отасининг ўлими воқеаси билан боғлиқ хотиралардан бошланади. М.Горький ўз болалигига назар ташлаганда, бутун рус ҳаётининг, оддий, қашшоқликда кун кечирадиган мужикларнинг, озгина мерос учун ака-укалар (тоғалари Михалько ва Яков мисолида) ва ота-болалар (бобоси Василий Каширин ва умуман, Каширинлар хонадони мисолида) ёқавайрон, ур-сур, қон тўкиш, ёқа йиртиш даражасига бориб етганини очиқ-ойдин тасвирлайди [Горький М. 1:214]. Бинобарин, рус адабиётида улуг адибларнинг ўз болалиги ҳақидаги автобиографик қиссалар XIX асрнинг иккинчи ярми, XX аср бошларидаёқ алоҳида жанр сифатида вужудга келганлигини таъкидлаш жоиз. С.Т.Аксаков, Л.Н.Толстой, А.М.Горький, И.А.Бунин, А.Н.Толстой, А.Гайдар, К.Чуковский, С.Маршак, В.Катаев, В.Распутин, В.Астафьев, кабиларнинг “болалик”лари, энг аввало, ўз

халқларининг, сўнгра собиқ шўро даври халқлар адабиётида ҳам оммалашиб, бу туркумдаги асарлар яратилишига замин ҳозирлаган эди.

Дарҳақиқат, А.М.Горькийнинг “Болалик” қиссасида қувончли ҳодисалар жуда оз, аксинча, болаларга нисбатан катталарнинг нафратли муносабати, оғир турмуш тарзи, оила аъзоларининг ўзаро жанжаллари, фожиавий қисматлар тасвири кўпроқ ўрин эгаллайди. Бу ёш қаҳрамоннинг мурғак қалбига дарж этилган илк хотиралар, жароҳатлар бўлса-да, аслида ўтган аср бошларидаги қашшоқ рус ҳаёти лавҳалари, чекка қишлоқлардаги халқнинг оғир турмуш тарзи, умуман, жамиятда болаликнинг ўрни ҳақида яхлит тасаввур уйғотади. Ёзувчининг ана шу бадиий нияти автобиографик жанр учун асос бўлганига шубҳа йўқ. Айтиш мумкинки, бу жанр жаҳон ва қардош халқлар, жумладан, ўзбек адабиёти учун ҳам етакчи жанрга айланишига туртки бўлган.

Бадиий асар ва унда муаллифнинг иштироки ҳақида йирик назариётчи олим В.Е.Хализев муаллиф (автор – *лот. auctor*) сўзини шарҳлаб, бу бадиий асар ижодкори сифатидаги ўз тақдири, шахсий фазилатларига эга реал шахс эканлиги, бадиий матнга сингиб кетган муаллиф образи тўлалигича асар ботинига жойлашиб олган рассом эканлигини таъкидлайди [Хализев В.Е. 5:73].

XX аср ўзбек қиссачилигида бола образи ҳақида фикр юритган Р.Умурзоқов шундай ёзади: “Қисса қаҳрамони асл исми пинҳон тутилган Шум бола, 14-15 ёшли ўсмир йигитдир. У ярим йиллик саргузашти давомида ҳаётнинг барча жабҳаларини, ундаги икир-чикирларгача кўздан кечиради. Агар ерда зулм кўпайса, ижодкор мавзу ва маконни ўша ердан олисга кўчиради, қаҳрамонларини саргузаштга чорлайди ёхуд воқеа-ҳодисаларни арши аълога кўчиради. Ғ.Ғулом қаҳрамони саргузаштга чиқади. Муаллиф ўз бадиий ниятини саргузашт давомида англантиб боради. Қиссадаги реал воқеликлар ғайришуурий тарзда акс эттирилади. Руҳият биринчи планга олиб чиқилиб, ақл иккинчи даражали қуролга айланади. Агар Шум бола ақл эгаси сифатида гавдалантирилганда бу каби эркинликларга эга бўлмасди ва асар ҳам ҳозиргидек мавқе қозона олмасди. Муаллиф буни англаган ҳолда ўз қаҳрамонига катта руҳий эркинлик беради. Бадиий асарда руҳий эркинликни таъминлаш эса бадиийликнинг муҳим асоси саналади” [Умурзоқов Р. 4:4].

Кўринадики, қиссадаги автобиографизм умуммиллий, умуммаданий аҳамиятга эга. Бу асар аввало давр ижтимоий-сиёсий ҳаётининг энг мураккаб йиллари, қатағонлик ва шахсга сиғиниш фожиалари юз бераётган бир даврда ёзилган бўлса-да, бадиий жиҳатдан юксаклиги мавзу ва воқеликнинг ранг-баранг талқини, ҳикоя услуби, қаҳрамонлар тафаккурида янгилик зоҳир бўлиши билан белгиланади. Яъни айнан асар персонажлари, кўпроқ ёш қаҳрамонлар кўзи билан ҳаётдаги жиддий муаммолар акс эттирилиши, бола-ўсмирнинг ўз ҳақ-ҳуқуқларини ҳимоя қилишга интилиши ёхуд жамиятнинг болаликка муносабати муаммосининг бош масалага айланиши

Болалар адабиёти ёш китобхонларнинг бадиий-эстетик савияси ва тафаккури, онг ва идрокининг ривожланишига муҳим таъсир кўрсата олиши

эътиборга олинса, А.Обиджон (“Ажинаси бор йўллар”), Х.Тўхтабоев (“Қайдасан, болалигим”), Э.Малик (“Болалик ва ўсмирлик кўчалари”) асарлари дилогик, синкретик жанрий хусусиятлари билан эътирофга сазовор.

“Ўзбек адабиётида, – деб ёзади профессор Қ.Йўлдош, – биографик ва автобиографик йўналишда бир қатор асарлар яратилаётгани характерли ҳолдир. Алоҳида бир одам ва унинг ҳаёт йўлига қизиқишнинг ортгани миллат аҳлининг шахслашаётгани ва уларда алоҳида одам тақдири чинакам қизиқиш уйғонаётганидан белгидир. Шунингдек, бирор адабиётда биографик йўналишдаги битикларнинг кўпайиши ўша ерда одам шахсига эътибор орта бошлаганидан далолатдир” [Йўлдошев Қ. 6:10].

Х.Тўхтабоевнинг “Қайлардасан, болалигим” деб номланган тўпламидаги қисса ва ҳикоялар, эртақларнинг жанрий, композицион, бадий хусусиятлари ранг-баранг. Асар автобиографизми ўзига хос усулда акс этган. Яъни, муаллиф сиймоси, кечинмалари, ўй фикрлари кўпгина ҳикоя қаҳрамонлари тимсолида гавдалантирилган. Айниқса, катта Тағоб қишлоғи, Ориф чол ҳақидаги ҳикояларда бобоси, шунингдек, айрим персонажларда ойиси, укаларининг сиймоси, улар ҳақидаги ёрқин, реалистик лавҳалар акс этган.

Бу ҳақда С.Матжон шундай дейди: “Тақдим этилаётган ҳар бир асар Х.Тўхтабоевнинг болалик йиллари, болалик орзулари, болалик севинчлари, болалик соғинчлари ҳақида сўзлайди” [Тўхтабоев Х. 3:222].

Болалар адаби Э.Малик ҳам ўзи тенги авлод болалиги, хусусан, ўзининг ҳаётий кечинмалари ҳақида ёзган автобиографик ҳикояларини умумлаштириб, дилогик қисса шаклига келтиргани эътиборга лойиқ [Малик Э. 2:488].

Асар икки қисмдан иборат бўлиб, биринчи қисми “Қайлардасиз, онажон”, иккинчи қисми “Оймома тўлган кунлар” деб номланган. Китоб сўнггида унинг яна давом этиши ҳақидаги фикр эса рус адабиётида мавжуд бўлган дилогик, трилогик автобиографик асарлар туркумига мансублигидан далолат беради. Маълумки, дилогия, трилогия, тетралогия, пенталогия каби атамалар асосан роман жанрига нисбатан қўлланилар эди. Аммо қиссада ҳам воқелар, қаҳрамонлар тақдири иккинчи қисмида ҳам давом этса; икки асар бир яхлит сюжет чизигини ташкил қилса, уларни дилогик қисса дейиш мумкин, албатта. Шу маънода, Э.Маликнинг дилогик-автобиографик қиссаси ўзбек адабиётида шу вақтгача учрамаган янги йўналишни бошлаб берди, дейиш мумкин.

Иккала қисмдаги мустақил сюжетли ҳикояларнинг ички сарлавҳаларга, ажратилиши “Ўтмишдан эртақлар”га яқин турса ҳам, Э.Малик уруш даври болалик хотиралари билан асар марказида туради. Унинг ҳикояларида ўзининг болалик ва ўсмирлик йиллари тасвири теран ҳамда реалистик акс этган. Ҳар бир ҳикояда ёш қаҳрамоннинг руҳияти, воқеаларга фаол аралашуви, гўдак бошига тушган кўргуликлар изчил баён қилинади. Ёзувчи аниқ фактик маълумотларни ҳам бадий деталлар тасвирига йўғириб, ўзига хос ҳикоя услубида, яхлит композицион бутунликда акс эттиришга эришади. Айтайлик, дилогик-автобиографик қиссадаги “Чаён ковордоқ”, “Овулда”,

“Ойимни топиб беринг” кабилар мустақил сюжетли ҳикоялардир. Ёки “Омон тоға”, “Мужгон опа”, “Ўлмас опа”, “Тегирмончи тоға” сингари ҳикоялар эса муаллифнинг тенгқурлари, дўстлари, ўғай онаси, дадаси, аммаси ва жамики ўзи билан мулоқотда бўлган инсонларнинг феъл-атвори, суҳбатлари – диалогларда бадиий ифодасини топади.

Шу маънода диалогик қиссада ҳикоя қилинган воқеалар муаллиф болалигининг яхши-ёмон кунлари, ҳатто аячаси – ўғай онасининг аёвсиз жазолагани, обрезга ётқизиб, устига чиқиб олиб ўлгудек савалагани-ю, Омон амаки каби яхши инсонлар туфайли соғ қолгани, ҳатто боланинг кўрқувдан балдоқни киссасидан вокзалга ташлаб юборганида, ўша амаки топиб, боланинг номига иснод келтирмаслик учун томдан топиб олдим, зағизғонлар олиб кетган экан дея, раҳм-шафқат қилгани кабилар, аввало, биргина гўдак қаҳрамоннинг онасини вокзалда йўқотиб қўйиб топа олмай, сарсонлиги, онангни топиб бераман деган лўлиларнинг гапига чиппа-чин ишонган ёш боланинг аянчли аҳволигача таъсирчан, бадиий бўёқларда тасвир этилиши асарнинг ўқимишлилигини таъминлаган. Буларнинг барчасида ёзувчи мақсади ёш авлодга бугуннинг кадрига етмоқ учун кечаги кун тарихи, ота-боболари бошидан кечирган машаққатларини ҳис қилишга қаратилган бўлса ҳам, автобиографик қиссалардаги поэтик деталь, макон-замоннинг кенглиги, қаҳрамонларнинг ёши ва миқдори жиҳатдан кўплиги, ҳатто қардош халқлар образлари ёрқин чизилгани кабилар жанрий такомил тадрижини намоён қилади. Қиссада етимлик, ўғайлик, ёлғизлик мотивлари оҳорли воқеалар тафсилотида намоён бўлади. Жанр такомилидаги новаторлик ҳам айнан шу каби янги воқелик, янги талқинларнинг пайдо бўлишида кўринадидек, дейиш мумкин. Қиссада тирик етимликнинг азоби тағинда оғирлигини асар қаҳрамони бошидан кечиргани учун онасини адаштириб қўйиб, йиллар давомида уни тополмай, ҳар куни умид билан кутиши, дийдаси тош қотган отасининг эса ўз фарзандига ўғай онанинг қаҳр-ғазаби, миннату-хўрлашидан ташқари, замона зайли билан ўз фарзандига бир итга раҳм қилганчалик шафқат кўрсатмаслигининг надомати уфуриб туради.

Э.Маликнинг болалик оламига муносабатида ўз қарашлари мавжуд. Унинг эшитгани шуки, донолар ҳаётни бежиз оқар дарёга ўхшатишмаган. Ана шу дарёнинг эса икки қирғоғи бор: бири – болалар бўлса, иккинчиси – кексалардир. Бири ҳаётдан кетиб боради, иккинчиси дунёга келиб, уларнинг ўрнини тўлдиради. Лекин ҳар иккала қирғоқ ҳам заиф, ёрдамга муҳтож... Бири ғўр болалик туфайли ҳеч нарсага қодир бўлмаса, иккинчиси, кексалиги, жисмоний камқувватлиги учун жамиятда ожиз... Қиссада ана шу икки олам вакиллари энг кўп учрашининг сабаби, эҳтимол, шундадир.

Зеро, автобиографизм эндиликда нафақат автобиографик қиссаларда, балки ёзувчи-муаллифларнинг деярли ҳар бир асарида ўзига хос намоён бўлаётгани ҳам англашилади. Яъни, ҳар қандай адабий асарда автобиографик унсурлар мавжуд, чунки асар муаллифнинг ҳаётий тажрибаси асосида дунёга келади: ижодкор ҳаётида юз берган айрим воқеалар, у гувоҳ бўлган ҳолатлар, шулар таъсирида юзага келган уй-кечинмалар матнга сингиб кетиши табиий.

Автобиографик характердаги асарда биографик унсурлар салмоқли ўрин тутгани ҳолда, бадий тўқима ҳал қилувчи аҳамият касб этади [Қуронов Д., 7:8].

Адабиётлар:

1. Горький М. Болалик. – Т.: Ёш гвардия, 1981. – Б.214.
2. Малик Э. Болалик ва ўсмирлик кўчалари. – Тошкент: Ўқитувчи, 2019. – Б.488.
3. Тўхтабоев Х. Қайлардасан болалигим. – Т.: Янги аср авлоди, 2019. – Б.222.
4. Умурзоқов Р. XX аср ўзбек қиссачилигида бола образи (Ғ.Ғулом, Ойбек, Т. Мурад асарлари мисолида). – Шарқ юлдузи . – 2014. – № 4
5. Хализев В.Е. Теория литературы. – М.: Высшая школа, 2004. – С.73.
6. Қозокбой Йўлдош. Ўзлик сари йўл. Ўзбекистон халқ шоири Анвар Обиджон таваллудига 70 йил. – Тошкент, 2017. – Б.10.
7. Қуронов Д., Мамажонов З., Шералиева М. Адабиётшунослик луғати. – Тошкент: Академнашр, 2010. – Б.8.

ABDULLA ORIPOV SHE'RIYATIDA DINIY-AXLOQIY MEZONLAR

Adiba DAVLATOVA,

Filologiya fanlari doktori;

Dilnoza TADJIBAYEVA,

Chirchiq davlat pedagogika universiteti talabasi.

Annotatsiya: Ushbu maqolada A.Oripov she'riyatida diniy g'oyalarning xalqona ohang kasb etishi, uning adabiy-estetik idealni yaratish barobaida islom dinining asosiy ustunlari bo'lgan iymon va e'tiqod tuyg'ularini insonlar qalbiga jo qilishi, ko'ngillarni munavvar, hayotlarini saodatli qilishga erishilayotgani haqida mushohada yuritilgan.

Kalit so'zlar: Qur'oni karim, zamonaviy o'zbek she'riyati, din, axloq, ma'naviy yuksalish, tavba, Vatan, sog'inch.

O'zbekiston Respublikasida mustaqillik yillarida ta'lim-tarbiya jarayoni tubdan o'zgardi. Bu o'z navbatida ta'lim sohasida olib borilayotgan davlat siyosatining huquqiy-tarbiyaviy asoslarini yaratishdan boshlandi. Ta'lim-tarbiyani milliy istiqloq g'oyalari asosida yuksak darajaga ko'tarish davatimiz siyosatining ustuvor yo'nalishi va bugungi globallashuv jarayonlarining ijtimoiy talabiga aylandi, desak aslo mubolag'a bo'lmaydi. Xususan, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.Mirziyoyev tomonidan ishlab chiqilgan «O'zbekiston Respublikasini

yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasi»da ham jismonan sog'lom, ruhan va aqlan rivojlangan, mustaqil fikrlaydigan, Vatanga sodiq, qat'iy hayotiy nuqtayi nazarga ega yoshlarni tarbiyalash, demokratik islohotlarni chuqurlashtirish va fuqarolik jamiyatini rivojlantirish yo'lida ularning ijtimoiy faolligini yuksaltirish, yoshlarga oid davlat siyosatini amalga oshirishda ta'lim muassasalarining samarali faoliyatini tashkil etish, ilmiy-tadqiqot va innovatsiya faoliyatini rag'batlantirish bilan birgalikda amaliyotga joriy etishning samarali mexanizmlarini yaratish hamda uzluksiz ta'lim tizimini yanada takomillashtirish, sifatli ta'lim xizmatlari imkoniyatlarini oshirishda zamonaviy o'zbek she'riyatining ma'naviy miqyosi, badiiy salohiyati kundan-kunga oshib borayotganligi hech kimga sir emas. Shu ma'noda hozirgi o'zbek adabiyotida lirikaning o'rni alohida tahsinga sazovor.

Har bir xalqning adabiyoti uning milliy ruhi, tafakkur tarzi, ustozlar tajribasi, axloqiy-ma'naviy, diniy-ilohiy tushuncha va qadriyatlariga tayanadi. Shuning uchun bularni nazardan chetga surib, adabiy jarayon mohiyatini belgilash ham, adabiy an'analarning badiiy ijoddagi roli va ahamiyatini to'g'ri baholash ham mumkin emas. Zero, badiiy ijodda ma'no, tuyg'u yoki haqiqat yo'q joydan kashf etilmaydi. Bunda din va falsafa, ma'rifat va ma'naviyat, tafakkur va ahloqiy qadriyatlarning ham o'rni va mavqei bo'ladi. Ana shu bois XX asr oxirlariga kelib til, tarix, din va tasavvuf ta'limotiga yangidan qiziqish ehtiyoji tug'ildi. Istiqloldan keyingi o'zbek she'riyati sifat jihatidan yangi bosqichga ko'tarildi. Xususan, ijodiy erkinlik darajasi, milliy qadriyatlarimizning qayta tiklanishi mafkuraviy yakkahokimlik asoratlarini bir qadar cheklab qo'ydi, badiiy izlanishlarning falsafiy-intellektual saviyasini oshirdi hamda shakliy-uslubiy, mazmun miqyosini yanada boyitdi. Zero, jamiyat ma'naviyatini yuksaltirish har doim ham yetuk mutaxassilar zimmasida bo'lgan.

Ajdodlarimizning boy ilmiy va adabiy merosi ham ma'naviy-axloqiy, ham ma'rifiy tomondan o'z ta'sirini o'tkaza boshladi. Jumladan. A.Oripov she'riyatida diniy g'oyalarning xalqona ohang kasb etishi, S.Sayyid, E.Shukur, A.Mahkam izlanishlarida tasavvufiy aqidalarga moyillikning ortishi, M.Abdulhakim ijodida bedilona ifodaning shakllanishi, Faxriyor talqinlarida rumiyona falsafiylikning kuchayib borayotganligi ko'zga tashlanadi.

O'zbekiston Qahramoni Ozod Sharafiddinov "Adabiyotda diniy ohanglar" maqolasida mustaqillik yillarida dinimizga bo'lgan e'tiborning kuchayishi respublikamizda amalga oshirilgan keng ko'lamli ishlar, xususan Qur'oni karim ma'nolari tarjimalarari, buyuk muhaddis Ismoil al-Buxoriyning to'rt jildlik hadislarining chop etilgani, yana avvalgidek adabiyot bilan islom dinining integratsiyalashuvi yuz berganini ta'kidlaydi. Muqaddas islom dinining asosiy ustunlari iymon va e'tiqod tushunchalari orqali insonlarning ko'ngil munavvarligi, inson hayotining saodatmandligiga erishilayotganligini aytadi. "...shoirlik-nurga, ma'naviy yorug'likka intilish. Shoir-olamni oydin haqiqatlarda ko'rib, yorug' hissiyotlarda qalam tebratadigan shaxs. Tashqi dunyoningina emas, insonning ichki olami ham nurli bo'lishi dardida yashaydi. Bu unga ilhom baxsh etadi". [Haqqul I. 4:56] A.Oripovning ko'plab she'rlari katta fikriy zahmatlar ilhomida yaratilgan,